

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

دکتر علی شریعتی

رساله‌ی دکتری زبان‌شناسی همگانی

عنوان:

بازنمایی کارگزاران اجتماعی در نشریات دوره‌ی

مشروطه از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی

استادان راهنما:

دکتر محمد رضا پهلوان نژاد

دکتر رحمان صحراگرد

استادان مشاور:

دکتر محمد جعفر یاحقی

دکتر اعظم استاجی

نگارش:

محمد هادی فلاحی

شهریورماه ۱۳۸۸

باسمه تعالی

دانشگاه فردوسی مشهد

صورت جلسه‌ی دفاع از رساله دکتری

جلسه‌ی دفاع از رساله‌ی آقای محمد هادی فلاحی دانشجوی دوره‌ی دکتری رشته‌ی زبان‌شناسی گرایش همگانی در ساعت روز در محل دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی با حضور امضا کنندگان ذیل تشکیل گردید. پس از بررسی‌های لازم، هیأت داوران رساله‌ی نامبرده را با نمره به عدد به حروف و با درجه‌ی مورد تأیید قرار داد.

عنوان رساله:

بازنمایی کارگزاران اجتماعی در نشریات دوره‌ی مشروطه از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی

امضا

هیئت داوران

- داور مدعو رساله: دکتر
..... گروه دانشگاه
- داور مدعو رساله: دکتر
..... گروه دانشگاه
- داور رساله: دکتر
..... گروه دانشگاه
- داور رساله: دکتر
..... گروه دانشگاه
- نماینده‌ی تحصیلات تکمیلی: دکتر
..... گروه دانشگاه
- استاد راهنما: دکتر محمد رضا پهلوان نژاد
استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد
- استاد راهنما: رحمان صحراگرد
استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی دانشگاه شیراز
- استاد مشاور: دکتر محمد جعفر یاحقی
استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد
- استاد مشاور: دکتر اعظم استاجی
استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد
- مدیر گروه: دکتر محمد رضا پهلوان نژاد

کلیه حقوق این اثر مربوط به دانشگاه فردوسی مشهد بوده و هر گونه سوء استفاده از آن پیگرد قانونی دارد.

تقدیم به:

همسر عزیز

و

فرزند دلبندم

سپاسگزاری

سپاس و ستایش خداوند بزرگ را که به بنده فرصت و توانایی انجام این پژوهش را عطا فرمود. بر خویش لازم می دانم از استادان فرهیخته و بزرگواری که روشنگر راه و چراغ راه بنده در انجام این مهم بودند، سپاسگزاری نمایم:

استادان بزرگوار راهنما، جناب آقای دکتر محمدرضا پهلوان‌نژاد و جناب آقای دکتر رحمان صحراگرد که همواره با روی گشاده پذیرای بنده بودند و با راهنمایی‌های ارزشمند و دقت بسیار، مرا یاری نمودند. استادان مشاور، جناب آقای دکتر یاحقی که شاگردی ایشان همواره از افتخارات بنده است و سرکار خانم دکتر اعظم استاجی که از راهنمایی‌هایشان بهره بردم.

استادان بزرگوار گروه زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، جناب آقای دکتر مشکوه‌الدینی، جناب آقای دکتر جهانگیری، جناب آقای دکتر زمردیان و سرکار خانم دکتر شریفی که از دنیای دانش و معرفت آن عزیزان، بهره‌ها بردم. همچنین، استاد گرانقدر جناب آقای دکتر لطف‌اله یارمحمدی که در انتخاب موضوع و ارائه‌ی راه‌کارها، راهنمایی‌های ارزشمندی به بنده ارائه دادند.

از همسر بزرگوارم و فرزند دلبندم که در این سال‌ها رنج همراهی و همکاری با بنده را به جان خریدند، سپاسگزاری ویژه دارم.

از دوستان و همکلاسی‌های عزیزم آقایان حسینی معصوم و ایزانلو و سرکار خانم‌ها سرسرابی و مقداری که همواره مشوق بنده بودند، تشکر می‌کنم.

همچنین لازم است از ریاست محترم دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعتی، معاونت محترم آموزشی و معاونت محترم پژوهشی دانشکده، منشی محترم گروه زبان‌شناسی، سرکار خانم آریامنش، کارکنان محترم کتابخانه‌ی دانشکده، کارکنان محترم مرکز اسناد کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی که نشریات مورد تحقیق را در اختیار بنده قرار دادند، جناب آقای دکتر صالحی که در انجام امور آماری به بنده یاری رساندند و همچنین آقایان علی و وحید جانی که تایپ و صفحه‌آرایی رساله را به انجام رساندند، تشکر و قدردانی نمایم.

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم چکیده‌ی پایان‌نامه به زبان فارسی

نام خانوادگی دانشجو: فلاحی

نام: محمد هادی

استادان راهنما: دکتر محمد رضا پهلوان نژاد - دکتر رحمان صحراگرد

استادان مشاور: دکتر محمد جعفر یاحقی _ دکتر اعظم استاجی

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی رشته‌ی: زبان‌شناسی گرایش: همگانی مقطع: دکتری

تاریخ دفاع: تعداد صفحات:

عنوان پایان‌نامه: بازنمایی کارگزاران اجتماعی در نشریات دوره‌ی مشروطه از منظر

گفتمان‌شناسی انتقادی

کلید واژه‌ها: ۱- تحلیل گفتمان انتقادی ۲- بازنمایی کارگزاران اجتماعی ۳- مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی

۴- ساختارهای گفتمان‌مدار ۵- ایدئولوژی

چکیده

این پژوهش به بررسی شیوه‌های بازنمایی کارگزاران اجتماعی در برخی از مطبوعات اوایل دوره‌ی مشروطه در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی می‌پردازد. تحلیل گفتمان انتقادی از جمله رویکردهای نوین در تجزیه و تحلیل گفتمان و متن است. این رویکرد، صورت نوین و توسعه‌یافته‌ی تحلیل گفتمان نقش‌گراست که علاوه بر بافت موقعیتی، مفاهیمی همچون قدرت و ایدئولوژی را نیز وارد تحلیل می‌کند تا تحلیل از سطح توصیف فراتر رفته و به سطح توجیه و تبیین برسد. در این پژوهش با استفاده از الگوی ون لیوون، متون انتخاب شده از ۴۱ شماره از ۸ نشریه‌ی سال‌های آغازین دوره‌ی مشروطه (صوراسرافیل، حبل‌المتین، مساوات، ندای وطن، مجلس، رهنما، صبح صادق، آیین‌هی غیب نما)، به منظور یافتن شیوه‌های بازنمایی کارگزاران اجتماعی در متون، تجزیه و تحلیل شده‌اند. همه‌ی این متون کم و بیش از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار استفاده کرده‌اند. در این نشریات شیوه‌ی غالب در بازنمایی کارگزاران اعم از کلیه‌ی کارگزاران و موافقان و مخالفان مشروطه، با استفاده از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار به ترتیب زیر است: تشخیص‌بخشی، فعال‌سازی، تشخیص‌زدایی، حذف و منفعل‌سازی. اصولاً کارگزاران، انسان‌هایی فعال و پویا تصویرسازی شده‌اند. از سوی دیگر کارگزاران با پوشیدگی کم و صراحت بالا بازنمایی شده‌اند که این موضوع نشانگر فضای باز سیاسی آن سال‌هاست. در انجام این پژوهش علاوه بر تحلیل کیفی از بررسی کمی یعنی محاسبه‌ی بسامد و درصد مؤلفه‌ها و اعمال شیوه‌های آماری مجذور خی و فرمول نسبت استفاده شده است.

امضاء استاد راهنما

سپاسگزاری

سپاس و ستایش خداوند بزرگ را که به بنده فرصت و توانایی انجام این پژوهش را عطا فرمود. بر خویش لازم می دانم از استادان فرهیخته و بزرگواری که روشنگر راه و چراغ راه بنده در انجام این مهم بودند، سپاسگزاری نمایم:

استادان بزرگوار راهنما، جناب آقای دکتر محمدرضا پهلوان‌نژاد و جناب آقای دکتر رحمان صحراگرد که همواره با روی گشاده پذیرای بنده بودند و با راهنمایی‌های ارزشمند و دقت بسیار، مرا یاری نمودند.

استادان مشاور، جناب آقای دکتر یاحقی که شاگردی ایشان همواره از افتخارات بنده است و سرکار خانم دکتر اعظم استاجی که از راهنمایی‌هایشان بهره بردم.

استادان بزرگوار گروه زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، جناب آقای دکتر مشکوه الدینی، جناب آقای دکتر جهانگیری، جناب آقای دکتر زمردیان و سرکار خانم دکتر شریفی که از دنیای دانش و معرفت آن عزیزان، بهره‌ها بردم. همچنین، استاد گرانقدر جناب آقای دکتر لطف‌اله یارمحمدی که در انتخاب موضوع و ارائه راه‌کارها، راهنمایی‌های ارزشمندی به بنده ارائه دادند.

از همسر بزرگوارم و فرزند دلبندم که در این سال‌ها رنج همراهی و همکاری با بنده را به جان خریدند، سپاسگزاری ویژه دارم.

از دوستان و همکلاسی‌های عزیزم آقایان حسینی معصوم و ایزانلو و سرکار خانم‌ها سرسرابی و مقداری که همواره مشوق بنده بودند، تشکر می‌کنم.

همچنین لازم است از ریاست محترم دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعتی، معاونت محترم آموزشی و معاونت محترم پژوهشی دانشکده، منشی محترم گروه زبان‌شناسی، سرکار خانم آریامنش، کارکنان محترم کتابخانه‌ی دانشکده، کارکنان محترم مرکز اسناد کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی که نشریات مورد تحقیق را در اختیار بنده قرار دادند، جناب آقای دکتر صالحی که در انجام امور آماری به بنده یاری رساندند و همچنین آقایان علی و وحید جانی که تایپ و صفحه‌آرایی رساله را به انجام رساندند، تشکر و قدردانی نمایم.

فهرست جدول‌ها

- جدول ۴-۱- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در صوراسرافیل (کلی) ۱۳۶
- جدول ۴-۲- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در حبل‌المتین (کلی) ۱۳۷
- جدول ۴-۳- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در مساوات (کلی) ۱۳۸
- جدول ۴-۴- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در ندای وطن (کلی) ۱۳۹
- جدول ۴-۵- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در مجلس (کلی) ۱۴۱
- جدول ۴-۶- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در رهنما (کلی) ۱۴۲
- جدول ۴-۷- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در صبح صادق (کلی) ۱۴۳
- جدول ۴-۸- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در آینه‌ی غیب‌نما (کلی) ۱۴۴
- جدول ۴-۹- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (کلی) ۱۴۶
- جدول ۴-۱۰- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار متون (کلی) ۱۴۸
- جدول ۴-۱۱- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (کلی) ۱۴۹
- جدول ۴-۱۲- مقایسه‌ی معناداری میزان بهره‌گیری از انواع مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در هر یک از نشریات (کلی) ۱۵۱
- جدول ۴-۱۳- مقایسه‌ی دو موردی بهره‌گیری از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در نشریات (کلی) ۱۵۲
- جدول ۴-۱۴- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در صوراسرافیل (موافق و مخالف) ۱۵۴
- جدول ۴-۱۵- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در حبل‌المتین (موافق و مخالف) ۱۵۵

- جدول ۴-۱۶- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در مساوات (موافق و مخالف)..... ۱۵۶
- جدول ۴-۱۷- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در ندای وطن (موافق و مخالف)..... ۱۵۷
- جدول ۴-۱۸- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در مجلس (موافق و مخالف)..... ۱۵۸
- جدول ۴-۱۹- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در رهنما (موافق و مخالف)..... ۱۵۹
- جدول ۴-۲۰- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در صبح صادق (موافق و مخالف)..... ۱۶۰
- جدول ۴-۲۱- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در آینه‌ی غیب‌نما (موافق و مخالف)..... ۱۶۱
- جدول ۴-۲۲- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (موافق و مخالف)..... ۱۶۲
- جدول ۴-۲۳- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار (موافق و مخالف)..... ۱۶۴
- جدول ۴-۲۴- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (موافق و مخالف)..... ۱۶۵
- جدول ۴-۲۵- مقایسه‌ی معناداری میزان بهره‌گیری از انواع مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در هر یک از نشریات (موافق و مخالف)..... ۱۶۶
- جدول ۴-۲۶- مقایسه‌ی دو موردی بهره‌گیری از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در نشریات (موافق و مخالف)..... ۱۶۷
- جدول ۴-۲۷- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در متون (موافق)..... ۱۶۸
- جدول ۴-۲۸- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (موافق) ... ۱۷۲
- جدول ۴-۲۹- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار (موافق)..... ۱۷۴
- جدول ۴-۳۰- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (موافق) ... ۱۷۵

- جدول ۴-۳۱- مقایسه‌ی معناداری میزان بهره‌گیری از انواع مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در هر یک از نشریات (موافق) ۱۷۶
- جدول ۴-۳۲- مقایسه‌ی دو موردی بهره‌گیری از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در نشریات (موافق) ۱۷۷
- جدول ۴-۳۳- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در متون (مخالف) ۱۷۸
- جدول ۴-۳۴- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (مخالف) ۱۸۲
- جدول ۴-۳۵- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار (مخالف) ۱۸۴
- جدول ۴-۳۶- بسامد مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در متون و میزان رازگونگی (مخالف) ۱۸۵
- جدول ۴-۳۷- مقایسه‌ی معناداری میزان بهره‌گیری از انواع مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در هر یک از نشریات (مخالف) ۱۸۶
- جدول ۴-۳۸- مقایسه‌ی دو موردی بهره‌گیری از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار پوشیده در نشریات (مخالف) ۱۸۷

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات.....
۲	۱-۱- مقدمه.....
۵	۲-۱- بیان مسأله.....
۷	۳-۱- پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش.....
۷	۴-۱- محدودیت‌های پژوهش.....
۸	۵-۱- اهمیت انجام این پژوهش.....
۸	۵-۱-۱- اهمیت نظری.....
۹	۵-۱-۲- اهمیت کاربردی.....
۱۱	۶-۱- انقلاب مشروطه.....
۱۱	۶-۱-۱- مقدمه.....
۱۲	۶-۱-۲- تاریخچه.....
۱۲	۶-۱-۲-۱- پیش از صدور فرمان مشروطه.....
۱۶	۶-۱-۲-۲- پس از صدور فرمان مشروطه.....
۱۹	۶-۱-۳- علل، عوامل و انگیزه‌های انقلاب.....
۲۰	۶-۱-۳-۱- علل و زمینه‌های فکری و فرهنگی.....
۲۰	۶-۱-۳-۲- علل و زمینه‌های سیاسی.....
۲۱	۶-۱-۳-۳- علل و زمینه‌های اقتصادی.....

۲۲ ۱-۶-۴- علل شکست انقلاب مشروطه
۲۲ ۱-۶-۴-۱- علل داخلی شکست انقلاب مشروطه
۲۲ ۱-۶-۴-۲- علل خارجی شکست انقلاب مشروطه
۲۲ ۱-۶-۵- نشریات دوره‌ی مشروطه
۲۳ ۱-۶-۵-۱- نشریات پیش از پیروزی انقلاب مشروطه
۲۵ ۱-۶-۵-۲- نشریات پس از پیروزی انقلاب مشروطه
۳۰ ۱-۷- ساختار رساله
۳۲ فصل دوم: پیشینه‌ی گفتمان شناسی و پژوهش‌های گفتمان‌شناختی
۳۳ ۲-۱- مقدمه
۳۳ ۲-۲- نقش‌گرایی به موازات صورت‌گرایی
۳۶ ۲-۳- گفتمان
۳۹ ۲-۴- تحلیل گفتمان
۴۰ ۲-۴-۱- تاریخچه‌ی مطالعات گفتمانی
۴۱ ۲-۴-۱-۱- نظریه‌ی کنش‌گفتار
۴۳ ۲-۴-۱-۲- قوم‌نگاری گفتار
۴۴ ۲-۴-۱-۳- اصول همکاری گرایس
۴۵ ۲-۴-۱-۴- اصول ادب لیچ

- ۴۵.....مکالمه کاوی ۵-۱-۴-۲
- ۴۷.....زبان شناسی متن ۶-۱-۴-۲
- ۴۸.....تحلیل محتوا ۷-۱-۴-۲
- ۴۸.....تحلیل گفتمان انتقادی ۵-۲
- ۵۳.....زبان شناسی انتقادی ۱-۵-۲
- ۵۴.....تحلیل گفتمان انتقادی و علوم اجتماعی ۲-۵-۲
- ۵۵.....ایدئولوژی ۳-۵-۲
- ۵۷.....قدرت ۴-۵-۲
- ۵۹.....هژمونی ۵-۵-۲
- ۶۰.....رویکردها و روش های تحلیل در تحلیل گفتمان انتقادی ۶-۵-۲
- ۶۲.....مروری بر پژوهش های انجام شده ۶-۲
- ۶۳.....پژوهش های داخلی ۱-۶-۲
- ۶۸.....پژوهش های خارجی ۲-۶-۲
- ۷۱.....فصل سوم: روش انجام پژوهش و الگوی نظری آن
- ۷۲.....مقدمه ۱-۳
- ۷۲.....داده های پژوهش ۲-۳
- ۷۴.....روش ها و مراحل تجزیه و تحلیل متون ۳-۳

- ۷۴.....۱-۳-۳-۳ روش‌های کیفی و کمی
- ۷۶.....۲-۳-۳-۳ تحلیل کیفی
- ۷۶.....۳-۳-۳-۳ تحلیل کمی
- ۷۷.....۱-۳-۳-۳-۳ روش تعیین طول متن
- ۷۷.....۲-۳-۳-۳-۳ میزان به‌کارگیری ساختارهای گفتمان‌مدار
- ۷۸.....۳-۳-۳-۳-۳ میزان رازگونه‌گی
- ۸۰.....۴-۳-۳-۳ روش پژوهش در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی
- ۸۰.....۴-۳-۳-۳ الگوی نظری پژوهش
- ۸۵.....۱-۴-۳-۳ معرفی مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی
- ۸۵.....۱-۱-۴-۳ حذف
- ۸۶.....۲-۱-۴-۳ اظهار
- ۸۷.....۱-۲-۱-۴-۳ تخصیص نقش
- ۸۹.....۲-۲-۱-۴-۳ تعیین نوع اشاره
- ۹۸.....۳-۲-۱-۴-۳ تعیین ماهیت
- ۱۰۰.....۵-۳-۳-۳ نمونه متن‌های تحلیل شده

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۳۴

۴-۱- مقدمه ۱۳۵

۴-۲- یافته‌ها ۱۳۶

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری ۱۸۹

۵-۱- خلاصه ۱۹۰

۵-۲- نتیجه‌گیری ۱۹۱

۵-۳- ارائه‌ی پیشنهاد ۱۹۹

کتاب‌نامه ۲۰۰

پیوست ۲۰۹

فهرست نمودارها

نمودار ۱: نوع ارجاع به کارگزاران ۷۹

نمودار ۲: بازنمایی کارگزاران اجتماعی توسط ون لیوون ۸۳

فهرست اختصارات

ش: شماره	آی: آینه‌ی غیب‌نما
صیح: صیح صادق	حیل: حیل‌المتین
صور: صوراسرافیل	خ: خط
ص: صفحه	ره: رهنما
مس: مساوات	
میج: مجلس	
ندا: ندای وطن	

فصل اول:

کلیات

فصل دوم:

پیشینه‌ی گفتمان‌شناسی و پژوهش‌های

گفتمان‌شناختی